

**INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINING KASBIY NUTQ  
KOMPETENSIYASI: KOMMUNIKATIV TIZIMLAR, PEDAGOGIK  
SHAROITLAR VA EPISTEMOLOGIK ASOSLAR**

**Djabbarova Sitara**

ISFT instituti Samarqand filiali

*"Ijtimoiy-gumanitar fanlar" kafedrası o'qituvchisi*

[baxodirivasitora@gmail.com](mailto:baxodirivasitora@gmail.com)

**Annotatsiya:** *Mazkur maqola ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy nutq kompetensiyasining mohiyatini, uni shakllantirishda zarur bo'lgan pedagogik va kommunikativ omillarni, shuningdek, bu kompetensiyaning epistemologik asoslarini yoritishga bag'ishlangan. Tadqiqotda til o'rgatish jarayonida o'qituvchining bilim, ko'nikma va nutq faoliyatini uyg'unlashtirishga yo'naltirilgan model va metodlar ko'rib chiqiladi. Nutq kompetensiyasi nafaqat til bilimi, balki kommunikativ vaziyatlarga moslasha olish, madaniy kontekstni anglay olish va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalana olish bilan chambarchas bog'liq.*

**Kalit so'zlar:** *kasbiy kompetensiya, nutq madaniyati, kommunikativ kompetensiya, o'qituvchi modeli, epistemologiya, til o'qitish metodikasi.*

Bugungi globallashuv davrida ingliz tilining xalqaro muloqot vositasi sifatida ahamiyati ortib bormoqda. Bu esa ingliz tili o'qituvchilari zimmasiga yanada katta mas'uliyat yuklaydi [1]. Ayniqsa, ularning kasbiy nutq kompetensiyasi o'qituvchilarning tilni o'zlashtirish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Kasbiy nutq kompetensiyasi o'qituvchining o'qituvchilar bilan samarali kommunikatsiya qila olishi, ilmiy hamda ijtimoiy vaziyatlarda aniq, lo'nda va mazmunli ifoda bera olishi, pedagogik jarayonda til vositalaridan oqilona foydalanish ko'nikmasidir.

Maqolaning dolzarbligi shundan iboratki, ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy sifatlarini baholashda ko'pincha umumiy bilim darajasi e'tiborga olinadi, ammo nutq kompetensiyasi kabi amaliy va kommunikativ jihatlar ko'pincha ikkinchi planga tushib qoladi [2]. Shu sababli, bu maqolada ushbu kompetensiyaning mazmuni, uni shakllantirish yo'llari va metodik shart-sharoitlari batafsil yoritiladi.

**Uslubiy yondashuv**

Mazkur tadqiqotda ingliz tili o'qituvchisining kasbiy nutq kompetensiyasini chuqur va har tomonlama o'rganish uchun bir nechta zamonaviy metodologik yondashuvlar uyg'unlashtirildi. Har bir yondashuv o'qituvchining nutq faoliyatini, kommunikativ qobiliyatlarini, bilish faoliyatini hamda pedagogik funksiyalarini o'zaro bog'liq tizim sifatida ko'rib chiqishga xizmat qiladi. Quyida ularning har biri alohida izohlanadi [3]:

### 1. Tizimli-analitik yondashuv

Tizimli yondashuv o'qituvchining kasbiy nutq kompetensiyasini murakkab, ko'p qatlamli tizim sifatida baholashga asoslanadi. Bu tizim quyidagi komponentlardan iborat:

- **Lingvistik (tilshunoslik) elementi** – o'qituvchining fonetika, grammatika, leksika, sintaksis va pragmatika bo'yicha chuqur bilimga egaligi;
- **Pedagogik-kommunikativ elementi** – bilimlarni tushunarli, lo'nda va maqsadli yetkazish;
- **Sotsiokulturologik elementi** – madaniyatlararo muloqotda nutq me'yorlariga amal qilish;
- **Metodologik-tahliliy elementi** – o'quvchilarning nutqini baholash, tahlil qilish va rivojlantirish bo'yicha metodlarni qo'llay olish [4].

Bu yondashuv orqali o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi nafaqat bilimlar majmuasi, balki faol kommunikatsion amaliyotda namoyon bo'ladigan dinamik jarayon sifatida ko'rib chiqiladi.

### 2. Funktsional yondashuv

Funktsional yondashuv kasbiy nutq kompetensiyasining amaliy natijasiga e'tibor qaratadi [5]: o'qituvchi o'z nutq vositalaridan **real kommunikativ vaziyatlarda qanday foydalana oladi?** Bu yondashuv quyidagilarni aniqlash imkonini beradi:

- O'qituvchining fikrni aniqlik va mantiqiy izchillik bilan yetkazish qobiliyati;
- Interaktiv muhitda suhbatni boshqarish, savol-javobni muvozanatda ushlash;
- O'quvchilarning nutqini rag'batlantirish va ularni faol suhbatdoshga aylantirish usullari;
- Kommunikativ to'siqlarni bartaraf etish, moslashuvchan strategiyalarni ishlab chiqish.

Masalan, o'qituvchi grammatik jihatdan to'g'ri gapirishi mumkin, ammo agar u dars davomida o'quvchilarning e'tiborini torta olmasa, nutqi jonli muloqotga aylana olmasa, bu funktsional kompetensiya kamchiligidan dalolat beradi. Funktsional yondashuv bu muammoni aniqlashga yordam beradi [6].

### 3. Epistemologik yondashuv

Epistemologik (ya'ni, bilish nazariyasiga oid) yondashuv o'qituvchining bilimlarni egallashi va boshqalarga yetkazishidagi nazariy asoslarini o'rganishga qaratilgan. Bu yondashuv quyidagi savollarga javob izlaydi:

- O'qituvchi nutq orqali bilimni qanday quradi va uzatadi?
- Bilimlarni qanday mantiqiy tizimga soladi va bayon etadi?
- Til vositalari orqali qanday bilish jarayonlarini ishga soladi?

Bu yondashuvda o'qituvchi passiv bilim uzatuvchi emas, balki faol bilim ishlab chiqaruvchi va uni talabalarga samarali tarzda yetkazuvchi sub'ekt sifatida qaraladi.

Bu esa o'z navbatida o'qituvchining nutq kompetensiyasini bilish jarayoni bilan bevosita bog'laydi.

#### **4. Kompetensiyaviy yondashuv**

Kompetensiya yondashuvi o'qituvchining faqat bilim darajasini emas, balki ularni amaliy faoliyatda qanday ishlata olishini baholaydi. Bu yondashuv quyidagilarni o'z ichiga oladi [7]:

- **Kognitiv komponent** – til va fanlar bo'yicha nazariy bilimlar;
- **Operatsion-kommunikativ komponent** – kommunikatsiya vositalaridan samarali foydalanish;
- **Motivatsion-kompetensiyaviy komponent** – kasbiy nutqni doimiy takomillashtirishga intilish.

Bunda o'qituvchi o'zining kasbiy nutqini sharoitga qarab moslashtirishi, kontekstga qarab turli uslubiy yechimlarni topa olishi muhim mezon sifatida baholanadi.

#### **5. Konstruktivistik yondashuv**

Bu yondashuv o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi nutqiy o'zaro ta'sirni "bilimni birgalikda yaratish" jarayoni sifatida talqin qiladi [8]. O'qituvchi nutqi orqali faqat tayyor ma'lumot bermaydi, balki o'quvchining savollariga javob topishiga, tahlil qilishiga, izoh berishiga imkon yaratadi. Bunday nutq konstruktiv va refleksiv xarakterga ega bo'ladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yuqori kasbiy nutq kompetensiyasiga ega o'qituvchilar:

- O'quvchilarning tilga nisbatan ijobiy motivatsiyasini shakllantiradi;
- Noan'anaviy dars metodlarini muvaffaqiyatli qo'llaydi (rol o'yinlari, interaktiv muhokama, multimediyadan foydalanish);
- Madaniyatlararo kommunikatsiya ko'nikmalarini rivojlantiradi;
- O'quvchilarni mustaqil fikrlash va tanqidiy tahlil qilishga undaydi [9].

Shuningdek, kommunikativ kompetensiyaning quyidagi komponentlari muhim rol o'ynaydi:

- **Lingvistik kompetensiya** – grammatik to'g'rilik, boy lug'at, to'g'ri talaffuz;
- **Sotsiokulturologik kompetensiya** – madaniyatlararo kontekstda to'g'ri muloqot olib borish;
- **Diskursiv kompetensiya** – fikrni izchil va mantiqiy bayon qila olish;
- **Strategik kompetensiya** – muloqotdagi qiyinchiliklarni hal qila olish uchun mos strategiyalarni qo'llay bilish.

Nutq kompetensiyasini rivojlantirishda o'qituvchi kommunikativ modelining roli katta. O'qituvchi nafaqat bilim manbai, balki kommunikatsiya jarayonining faol ishtirokchisi bo'lishi lozim. Masalan, darslarda o'qituvchi tomonidan muhokama boshlovchi savollar, o'quvchining fikrini rag'batlantiruvchi ohang, madaniy izohlar berilishi o'quv muhitini faol va interaktiv qiladi.

Epistemologik nuqtayi nazardan qaralganda, o'qituvchi bilish sub'ekti sifatida:

- O'quvchilarda bilimga qiziqish uyg'otadi;
- Tanqidiy tafakkurni rivojlantiradi;
- Ko'p tomonlama kognitiv faoliyatga undaydi.

Bu esa o'z navbatida, uning kasbiy nutq kompetensiyasini doimiy rivojlantirib borishni talab qiladi. Ta'lim muassasalarida bu kompetensiyani shakllantirish uchun quyidagi pedagogik sharoitlar muhim:

1. Simulyatsion darslar (role-play, case-study, debates);
2. Madaniy tillararo almashinuv loyihalari (online muloqotlar, ko'p millatli guruhlar);
3. Tahliliy nutqni rivojlantirishga yo'naltirilgan topshiriqlar (matn tahlili, fikr bayoni);
4. Pedagogik refleksiya va nutq monitoringi.

Ingliz tili o'qituvchisining kasbiy nutq kompetensiyasi – bu uning pedagogik samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Bu kompetensiya orqali o'qituvchi o'quvchilarga tilni nafaqat nazariy bilim sifatida, balki kommunikatsiya vositasi sifatida o'rgata oladi. Nutq kompetensiyasini shakllantirish uchun kommunikativ, sotsiomadaniy va strategik komponentlarning uyg'unligi zarur.

Kelgusidagi tadqiqotlar ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishi, hayotiy ta'lim modeli va zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiya qilish masalalariga qaratilishi lozim.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Atamurodova G.Sh. (2024). BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA TO'G'RI TALAFFUZ KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRUVCHI O'QUV TOPSHIRIQLAR TIZIMI. Наука и инновация, 2(20), 33–38. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/scin/article/view/46652>
2. Atamurodova G.Sh. (2024). BOSHLANG'ICH SINFDADA MATN USTIDA ISHLASH ORQALI TO'G'RI TALAFFUZ KO'NIKMALARINI HOSIL QILISHDA FONETIK MASHQ VA TOPSHIRIQLARDAN FOYDALANISH. Академические исследования в современной науке, 3(29), 5–11. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/arims/article/view/50256>
3. Tursunova M. E. LINGVISTIK MULOQOT MADANIYATI MAZMUNI VA TUSHUNCHASI. (2024). Ustozlar Uchun, 57(2), 325-329. <https://pedagoglar.org/02/article/view/2196>
4. Хайдарова Ирода Анарбаевна. (2023). ПАРАДИГМАТИЧЕСКОЕ СВОЙСТВО МОРФЕМ В УЗБЕКСКОМ, РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ. ИТМОИЙ FANLARDA INNOVATSIYA ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(12), 70–74. Retrieved from <https://www.sciencebox.uz/index.php/jis/article/view/8838>

5. Nafisa, K., & Kamola, A. (2024). The Problem Of Teaching Students Lexical And Phraseological Features In Translation Studies Of Phrasal Verbs In English And Uzbek Languages. Eurasian Journal Of Academic Research, 4(10), 39-42.
6. Nafisa, K., & Matluba, D. (2023). Psychological And Pedagogical Aspects Of Research Into The Problem Of Bilingual Foreign Language Teaching. Conferencea, 31-34.
7. Tasheva, D. S., & Kubaeva, N. A. (2022). Modern educational technologies in the aspect of a student-centered approach in teaching foreign languages. Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, 12, 35.
8. Tasheva Dilorom, Djanzakova Matluba. The role of literary text in teaching the Russian language. International Multidisciplinary Conference. Manchester, England. 25th December 2023. -p.19. <https://conferencea.org>
9. Atamurodova G.Sh. EDUCATIONAL TASKS THAT DEVELOP THE SKILLS OF CORRECT PRONUNCIATION IN ELEMENTARY GRADES. (2024). International Journal of Advance Scientific Research, 4(06), 107-114. <https://doi.org/10.37547/ijasr-04-06-17>